

STILOVI SUOČAVANJA SA STRESOM KOD ADOLESCENATA: KONSTRUKCIJA I VALIDACIJA UPITNIKA

Nada KRAPIĆ, Igor KARDUM
Filozofski fakultet, Rijeka

UDK: 159.942.5.072
159.942.5-053.67

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 17. 9. 2002.

Osnovni cilj ovoga rada bio je konstruirati i validirati upitnik stilova suočavanja sa stresnim situacijama za adolescente koristeći se deduktivnim pristupom. Kao teorijsko polazište korišteni su prethodno dobro elaborirani stilovi suočavanja na odraslim ispitanicima: problemu – usmjereno suočavanje, emocijama – usmjereno suočavanje i suočavanje izbjegavanjem. Upitnik stilova suočavanja za adolescente konstruiran je kompilacijom čestica iz nekoliko postojećih upitnika, a nakon toga je primijenjen na uzorku od 265 ispitanika u dobi 11 – 14 godina. Konačan oblik upitnika sastoji se od 55 čestica, a one su zasićene trima teorijski predviđenim faktorima: suočavanjem izbjegavanjem, emocijama i problemu – usmjerenim suočavanjem. Ovi su faktori u međusobno niskim pozitivnim korelacijama, a njihove pouzdanosti interne konzistencije relativno su visoke. Kako bi se ispitala valjanost dobivenih mjera suočavanja, izračunate su njihove povezanosti s crtama ličnosti, stresnim životnim događajima, percipiranom socijalnom podrškom te školskim uspjehom na kraju tekuće školske godine. Dobiveni su rezultati djelomično različiti kod djevojčica i dječaka, međutim, u osnovi govore o zadovoljavajućoj valjanosti triju dobivenih dimenzija suočavanja.

✉ Nada Krapić, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet,
Odsjek za psihologiju, Trg I. Klobučarića 1, 51000 Rijeka,
Hrvatska. E-mail: nada.krapić@ri.htnet.hr

Igoru Kardumu financijsku potporu za ovaj rad omogućila je
Research Support Scheme, OSI/HESP, Projekt br. 251/1997.

UVOD

Fenomen suočavanja, danas široko definiran kao odgovor na stresnu situaciju koji pomaže uspostavljanju psihosocijalne prilagodbe (McCrae i Costa, 1986.), u posljednjih dvadesetak godina zaokuplja pozornost velikog broja istraživača. Rezultate toga interesa moguće je promatrati kako na teorijskom planu, tako i na planu razvoja instrumenata namijenjenih mjerenju suočavajućih odgovora.

Suočavajuća ponašanja najčešće se mjere upitnicima koji se sastoje od većeg broja tvrdnji – opisa misli i ponašanja ljudi u stresnim situacijama, a uobičajeni postupak njihove primjene jest da ispitanici označe koriste li takav način suočavanja u nekoj stresnoj transakciji, dajući odgovore tipa "da-ne" ili procjenjujući na ljestvici Likertova tipa učestalost ponuđenih reakcija. U svojoj primjeni upitnici se razlikuju i po tome daju li ispitanici odgovore na to što uobičajeno čine u stresnim situacijama (stilovi suočavanja) ili što čine u nekoj specifičnoj stresnoj situaciji (situacijski specifična suočavanja).

Najveći je broj razvijenih instrumenata namijenjen mjerenju suočavanja odrasle populacije (Amirkhan, 1990.; Carver, Scheier i Weintraub, 1989.; Edwards i Baglioni, 1993.; Endler i Parker, 1990.; Folkman i Lazarus, 1980.; Matheny, Aycock, Curlette i Junker, 1993.; McCrae i Costa, 1986.; Perrez i Reicherts, 1992.; Stern i Zevon, 1990.; Stone i Neale, 1984.; Tobin, 1989.), a njihova primjena rezultirala je različitim dimenzijama suočavajućih ponašanja. Premda se može reći da je za veliki broj tih dimenzija karakteristično razlikovanje između konfrontacijskih strategija pristupa i strategija izbjegavanja, pri čemu prve uključuju ponašanja kojima se traži promjena stresne situacije ili kontrola stresa, dok druge uključuju ponašanja izbjegavanja problema, a postoje i brojne druge dimenzije. Tako neke sugeriraju razlikovanje između ponašajnih i kognitivnih strategija ili između aktivnih i pasivnih strategija. Kombinirajući ove dvije dimenzije, Billings i Moos (1981.) opisuju tri generalne strategije suočavanja: aktivno – bihevioralne strategije (otvoreni ponašajni pokušaji direktnog rješavanja problema); aktivne kognitivne strategije (pokušaji upravljanja procjenom stresnosti događaja) i strategije izbjegavanja (pokušaji izbjegavanja konfrontacije s problemom ili indirektno smanjenje napetosti preko ponašanja kao što su jedenje ili pijenje). Lazarus i Folkman (1984.) predlažu dimenzije suočavajućih ponašanja koje uključuju: problemu – usmjereno (pokušaji modifikacije izvora stresa) i emocijama – usmjereno suočavanje (pokušaji regulacije emocionalne napetosti uzrokovane stresorom). Model suočavanja koji predlažu Rothman, Weisz i Snyder (1982.) pravi pak razliku između primarnog i sekundarnog suočavanja, pri čemu se primarno suočavanje odnosi na ponašanja koja su usmjerena na objektivne uvjete

ili događaje koji su u osnovi stresa, dok se sekundarno suočavanje odnosi na ponašanja usmjerena na maksimiziranje prilagodbe u postojećim uvjetima.

Upitnika suočavanja namijenjenih mjerenju suočavanja djece i mladeži znatno je manje, a u literaturi se najčešće spominju: SCI (*Stress and Coping Inventory*; Boekaerts, Hendriksen i Maes, 1987.); A-Cope (*Adolescent Coping Orientation for Problem Experiences Inventory*; Patterson i McCubbin, 1987.); LECI (*Life Events and Coping Inventory*; Dize-Lewis, 1988.); Kidcope (Spirito, Stark i Williams, 1988.); ACS (*Adolescent Coping Scale*; Frydenberg i Lewis, 1993.); CASQ (*Coping Across Situation Questionnaire*; Seiffge-Krenke, 1993.) i CRI-Y (*Coping Response Inventory: Youth Form*; Moos, 1993.).

Faktorske analize navedenih upitnika rezultiraju različitim brojem faktora koji se sadržajno samo djelomično preklapaju. Tako npr. Seiffge-Krenke (1993.) izvještava o tri faktora suočavanja: internalno suočavanje, aktivno suočavanje i povlačenje. Internalno suočavanje odnosi se na strategije koje se manifestiraju kao kognitivni procesi (npr. analiza problema i razmišljanje o mogućim načinima njegova rješavanja); aktivno suočavanje odnosi se na direktne pokušaje rješavanja problema uključujući i traženje socijalne podrške (npr. rasprava o problemu s prijateljima), dok se povlačenje odnosi na strategije uzmicanja iz situacije (npr. izbjegavanje rješavanja problema). O istom broju faktora izvještavaju i Frydenberg i Lewis (1993.), međutim njihovi su faktori drugačijeg naziva i sadržaja. Faktor koji je nazvan – rješavanje problema obuhvaća: usmjerenost ka rješavanju problema, tjelesnu rekreaciju, ulaganje u bliska prijateljstva, usmjerenost ka pozitivnom i sl.; faktor neproduktivnog suočavanja sadrži: brigu, maštanje, traženje pripadanja, nesuočavanje, ignoriranje problema, samookrivljavanje i sl., dok faktor koji je nazvan – odnos s drugima uključuje: traženje podrške, traženje profesionalne pomoći i socijalnu akciju. Patterson i McCubbin (1987.) svojim A-Cope upitnikom nalaze dva faktora koje nazivaju – zdravi napor i uljepšavanje stresa. Zdravim naporom obuhvaćene su čestice koje se odnose na napor pojedinca da prevlada stresne okolnosti, kao što su razvijanje samopouzdanja i optimizma, razvijanje socijalne podrške te uključivanje u zahtjevne aktivnosti, dok se uljepšavanje stresa odnosi na ponašanja suočavanja koja su više usmjerena smanjenju napetosti nego promjeni stresne situacije, kao što su npr. ventilacija emocija i minimaliziranje problema. Koristeći SCI (*Stress and Coping Inventory*), koji je namijenjen mjerenju suočavanja s akademskim i interpersonalnim stresorima, Boekaerts, Hendriksen i Maes (1987.) dobivaju dva faktora, problemu i emocijama usmjereno suočavanje, dok Miller (1989.) razlikuje suočavajuća ponašanja otupljivanja i motrenja ("blunting" i "monitoring").

Pri tome se otupljivanje odnosi na izbjegavanje ili transformaciju prijetnje kroz distrakciju ili ponovnu procjenu događaja na manje prijeteći način, dok motrenje podrazumijeva traženje informacija relevantnih za prijetnju ili obraćanje pozornosti na njih. Fanshawe i Burnett (1991.) izvještavaju o četiri faktora koje nazivaju negativnim izbjegavanjem (npr. jedenje, pušenje), ljutnjom, obiteljskom komunikacijom (npr. razgovor o problemu s članovima obitelji) i pozitivnim izbjegavanjem (npr. razmišljanje o ugodnijim stvarima), dok Dize-Lewis, (1988.) ukazuje na pet faktora: agresija, prepoznavanje stresa, distrakcija, samodestrukcija i izdržljivost.

Iako je mjerenje suočavanja naizgled jednostavno, uz nje ga se vežu brojni problemi. Jedan od njih odnosi se na različiti broj faktora koje istraživači dobivaju kako na odraslima, tako i na djeci. Pri tome se ponekad događa da isti konstrukti kod različitih autora sadrže različite čestice ili da različiti konstrukti imaju sličan sadržaj. To se događa stoga što, polazeći od različitih teorijskih konceptualizacija, istraživači koriste vrlo različite strategije izbora čestica i metoda pri konstrukciji upitnika. Tako npr. autori koji individualne razlike u reakcijama na stresna iskustva vide uglavnom kao rezultat crta ličnosti (Bolger i Schilling, 1991.; Carver, Scheier i Weintraub, 1989.; McCrae i Costa, 1986.) zastupaju gledište da treba mjeriti stabilne dispozicije, odnosno stilove suočavanja koji će potom biti svedeni na nekolicinu temeljnih dimenzija. U skladu s tim, ovi autori od upitnika za mjerenje suočavanja očekuju izrazito zadovoljavajuće metrijske karakteristike. S druge strane interakcionisti, koji suočavanje konceptualiziraju kao dinamički proces transakcije između pojedinca i njegove okoline (Lazarus i Folkman, 1984.), smatraju da se zbog predmeta mjerenja od upitnika ne smije očekivati visoka psihometrijska čistoća te da ispitivanje malog broja osnovnih dimenzija suočavanja ne odražava adekvatno mnoštvo strategija koje ljudi koriste u svakodnevnim stresnim situacijama.

Ayers, Sandler, West i Roosa (1996.) navode da se istraživači pri izboru čestica za upitnike suočavanja djece uglavnom rukovode jednom od dviju sljedećih strategija.

Prva strategija započinje pomnom sadržajnom analizom suočavajućih odgovora djece, pokušavajući razviti kategorizacijski sustav koji će biti reprezentativan za cijeli raspon suočavajućih misli i ponašanja. Ova strategija često dobro reprezentira sadržaj nekog konstrukta te stoga rezultira skalama koje su dobre u predviđanju vanjskih kriterija. S druge strane, ovaj više ateorijski pristup često rezultira konceptualnim nejasnoćama oko značenja samog konstrukta i ne ukazuje na to koje bi dimenzije suočavanja mogle biti povezane sa značajnim ishodnim varijablama. Mjere suočavanja za djecu razvijene takvim eksploratornim pristupom (npr. *A-Cope*; Patter-

son i McCubbin, 1987.; *LECI*; Dise-Lewis, 1988.) često je teško interpretirati, a obično su i slabo povezane s već postojećim konstruktima suočavanja.

Druga strategija obično počiva na kategorizacijskim sustavima suočavanja koje nalazimo u literaturi i koji se uglavnom odnose na suočavanje odraslih. Ovaj pristup rezultira dobro zasnovanim teorijskim dimenzijama, koje su konceptualno jasne, i koje omogućavaju lakše razumijevanje veze tih dimenzija s teorijski povezanim ishodima. Nedostatak ovoga pristupa je u tome što neki važni aspekti konstrukta mogu biti nedovoljno dobro reprezentirani. Ova je strategija do sada vrlo rijetko korištena pri konstrukciji mjera suočavanja za djecu, a jedan od primjera njenog korištenja je konstrukcija mjere suočavanja za adolescente Ayersa i suradnika (1996.). Polazeći od dva modela strukture suočavanja, problemu naspram emocijama usmjerenom suočavanju (Lazarus i Folkman, 1984.) i aktivnog naspram pasivnom suočavanju (Billings i Moos, 1981.), ovi su autori pokazali da se četverofaktorski model, koji uključuje dimenzije aktivnog suočavanja, distrakcije, izbjegavanja i traženja podrške, bolje poklapa s podacima nego oba prethodno navedena dvofaktorska modela. Dobivene su dimenzije konceptualno jasne i teorijski dobro utemeljene, a osim toga invarijantne su s obzirom na dob i spol ispitanika.

Neki istraživači stilova suočavanja odraslih (npr. Aldwin i Ravenson, 1987.; Carver, Scheier i Weintraub, 1989.) također smatraju da upitnike za mjerenje suočavanja ne bi trebalo razvijati korištenjem empirijskog, odnosno induktivnog pristupa, nego preporučuju deduktivni pristup, prema kojem konstrukcija upitnika suočavanja proizlazi iz teorijskih modela. Čini se da bi deduktivni pristup mogao biti posebno koristan pri konstrukciji mjera suočavanja za djecu, budući da dosada pretežno korišteni empirijski pristup nije rezultirao zadovoljavajućim mjerama suočavanja. Osim toga, heuristička vrijednost dobivenih mjera je relativno niska, a veza s konceptima suočavanja koji su dobiveni na odraslim ispitanicima vrlo nejasna, što znatno otežava ispitivanje suočavanja u razvojnom kontekstu.

Zbog toga je cilj ovoga istraživanja konstruirati i validirati upitnik stilova suočavanja sa stresom za adolescente, polazeći od koncepta suočavanja koji su prethodno dobro elaborirani na odraslim ispitanicima. Kao teorijski okvir uzeta je činjenica da se u osnovi velikog broja mjernih instrumenata za mjerenje stilova suočavanja odraslih, bilo na razini prvog ili drugog reda, nalaze tri široka faktora: problemu – usmjerenom suočavanje, emocijama – usmjerenom suočavanje i suočavanje izbjegavanjem (Amirkhan, 1990.; Cox i Ferguson, 1991.; Endler i Parker, 1990.; Hudek-Knežević, Kardum i Vukmirović, 1999.; Phelps i Jarvis, 1994.).

METODA

Ispitanici

Ispitivanje je provedeno na uzorku od 265 učenika (120 ženskog i 145 muškog spola), polaznika 5. – 8. razreda četiriju riječkih osnovnih škola. Raspon dobi ispitanika bio je 11 – 14 godina ($M = 12.55$; $SD = 1.12$), pri čemu su članovi pojedinih dobnih skupina bili podjednako zastupljeni u ukupnom uzorku. Korišteni uzorak izvučen je iz populacije ranih adolescenata tako da je uzorak ispitanih škola bio prigodan, dok su razredi koji će unutar pojedine škole sudjelovati u ispitivanju izabrani slučajno.

Instrumentarij

Uz *Upitnik stilova suočavanja sa stresom za adolescente* korišten je i instrumentarij namijenjen mjerenju onih faktora koji su u literaturi često navođeni kao korelati suočavanja. Za mjerenje crta ličnosti korišten je *Junior EPQ* (Eysenck i Eysenck, 1994.) koji se sastoji od skala ekstraverzije, neuroticizma, psihoticizma i L-skale. Pouzdanosti unutarne konzistencije (Cronbach-alpha) dobivene na ovom uzorku iznose 0.63 za ekstraverziju, 0.79 za neuroticizam, 0.64 za psihoticizam i 0.82 za L-skalu. Na ovom uzorku dobivena je povezanost neuroticizma i psihoticizma (0.24 ; $p < 0.01$), a također su i sve crte ličnosti povezane s L-skalom; ekstraverzija (-0.18 ; $p < 0.01$), neuroticizam (-0.28 ; $p < 0.01$) i psihoticizam (-0.41 ; $p < 0.01$). Razlika s obzirom na spol postoji jedino kod psihoticizma ($t = 4.53$; $p < 0.01$), pri čemu dječaci postižu više rezultate ($M = 4.89$) od djevojčica ($M = 3.45$). Dob ispitanika povezana je samo s L-skalom (-0.42 ; $p < 0.01$). Ukupni rezultati na pojedinim skalama ne odstupaju značajno od rezultata koje postižu slični uzorci ispitanika.

Nadalje, korištena je i *Skala stresnih životnih događaja* (Krapić, 2000.), koja je konstruirana na temelju najčešće navođenih stresora za djecu školske dobi (Hendren, 1990.; Sears i Milburn, 1990.). Ova se skala sastoji od 50 čestica koje opisuju negativne stresne životne događaje s kojima se adolescenti najčešće susreću, a koji se uglavnom odnose na stresne događaje vezane uz obiteljske odnose, odnose s prijateljima i probleme vezane uz školu. Za svaki negativni stresni životni događaj ispitanici su procijenili njegovu frekvenciju, kao i intenzitet njegove stresnosti. Ukupan rezultat određuje se kao zbroj umnožaka frekvencije i stresnosti na svim česticama. Istraživanje u kojem je korištena ova skala (Krapić, 2000.) ukazuje na njenu valjanost i pouzdanost. Skala stresnih životnih događaja na ovom uzorku ispitanika nije povezana s dobi (-0.01 ; $p > 0.05$), međutim, dobivena je razlika s obzirom na spol ($t = 2.18$; $p < 0.05$), pri čemu dječaci postižu više rezultate ($M = 100.71$) u odnosu na djevojčice ($M = 85.13$).

Skala percipirane socijalne podrške za djecu konstruirana je na temelju *Social Support Appraisals Scale – SS-A*, čiji su autori Vaux, Phillips, Holly, Thompson, Williams i Stewart (1986.). Skala uključuje 22 čestice koje mjere dva faktora: percepciju socijalne podrške vršnjaka te percepciju socijalne podrške obitelji. Pouzdanosti unutarnje konzistencije (Cronbach-alpha) dobivene na ovom uzorku vrlo su zadovoljavajuće i iznose 0.90 za percipiranu socijalnu podršku vršnjaka te 0.80 za percipiranu socijalnu podršku obitelji. Korelacija među izlučenim faktorima iznosi 0.29 ($p < 0.01$). Niti jedna od skala nije povezana s dobi, dok su s obzirom na spol razlike dobivene jedino na skali *Percipirane socijalne podrške vršnjaka* ($t = 3.10$; $p < 0.01$), na kojoj djevojčice postižu viši rezultat ($M = 41.13$) od dječaka ($M = 37.57$).

Kao mjera školskog postignuća korišten je opći uspjeh učenika na kraju tekuće školske godine. Ocjene su prikupljene od nastavnika tri mjeseca nakon završetka ispitivanja, pri čemu su djevojčice imale bolji školski uspjeh ($M = 4.15$) u usporedbi s dječacima ($M = 3.58$; $t = 5.26$; $p < 0.01$).

Postupak mjerenja

Cjelokupan instrumentarij primjenjivan je u manjim grupama, (10-20 ispitanika), uz korištenje standardnih uputa. Ispitivanje je izvršeno u dva dijela početkom drugog polugodišta. U prvom su dijelu primijenjeni *Upitnik suočavanja sa stresom za adolescente* i *Junior EPQ*, dok su *Skala socijalne podrške* i *Skala stresnih životnih događaja* primijenjene dva tjedna kasnije. Kod primjene *Skale stresnih životnih događaja* od ispitanika se tražilo da procijene učestalost i intenzitet pojedinih stresnih događaja unutar posljednjih godinu dana, dok se kod *Upitnika suočavanja* tražilo da procijene svoje uobičajene načine suočavanja u stresnim situacijama.

REZULTATI

Faktorska analiza i pouzdanost Upitnika stilova suočavanja sa stresom za adolescente

Upitnik za mjerenje stilova suočavanja kod adolescenata konstruiran je kompilacijom čestica iz sljedećih upitnika: *Coping Scale for Children and Youth* (Brodzinsky, Elias, Steiger, Simon, Gill i Hitt, 1992.); *Kidcope* (Spirito, Stark i Williams, 1988.); *Adolescence Coping Scale* (Frydenberg i Lewis, 1993.) i *Coping Orientation to Problems Experienced* (Carver, Scheier i Weintraub, 1989.). Osnovni pristup pri konstrukciji ovog mjernog instrumenta bio je obuhvatiti što je moguće širi raspon misli i ponašanja koji su prisutni kod adolescenata kada se nalaze u stresnim situacijama.

Nakon primjene *Upitnika stilova suočavanja sa stresom za adolescente* izvršena je faktorska analiza i analiza čestica. Izbačene su one čestice koje nisu imale zadovoljavajuće koeficijente valjanosti, kao i one koje su onemogućavale dobivanje što jednostavnije faktorske strukture.

Konačan oblik *Upitnika za mjerenje stilova suočavanja sa stresom kod adolescenata* sastoji se od 55 čestica, a ispitanici svoje odgovore procjenjuju na skali Likertovog tipa od 0-"nikada to ne radim" do 4-"skoro uvijek to radim".

Korelacijska matrica između tih čestica podvrgnuta je faktorskoj analizi na zajedničke faktore s kosokutom *Oblimin* rotacijom, a kao kriterij za ekstrakciju dovoljnog broja faktora korišten je *Scree*-test. Dobiveni rezultati pokazuju da se u osnovi ovoga upitnika nalaze tri faktora (prvih šest karakterističnih korijenova iznose 9.41, 6.09, 3.31, 2.11, 1.93, 1.62) koji objašnjavaju 30,8% zajedničke varijance.

Prvi faktor saturira 31 česticu i objašnjava 15,9% zajedničke varijance analiziranih varijabli. Ovim su faktorom ponajprije zasićene čestice koje se odnose na negiranje (npr. "Jednostavno ne želim vjerovati da se to dogodilo."); mentalno (npr. "Trudim se ne misliti na problem i nastojim ga izbaciti iz svojih misli.") i ponašajno izbjegavanje (npr. "Izlazim van s prijateljima i nastojim se dobro zabaviti kako bih zaboravio na problem.") pa je zbog toga označen kao – izbjegavanje. Drugi faktor saturira 13 čestica i objašnjava 9,9% zajedničke varijance. Čestice koje su zasićene ovim faktorom odnose se na smanjenje emocionalne napetosti putem izražavanja emocija (npr. "Uznemiren sam i otvoreno pokazujem svoje osjećaje.") i traženja emocionalne socijalne podrške (npr. "Nastojim s bliskim osobama podijeliti svoje osjećaje u vezi s tim problemom.") pa je ovaj faktor nazvan – emocijama – usmjereno suočavanje. Treći faktor saturira 11 čestica i objašnjava 4,9% zajedničke varijance. Ovim su faktorom najviše zasićene čestice koje opisuju misli i ponašanja usmjerena prema rješavanju problema (npr. "Razmišljam kako na najbolji način mogu riješiti taj problem.") te je stoga nazvan – problemu – usmjereno suočavanje. Pouzdanost unutarne konzistencije (Cronbach-alpha) triju dobivenih skala je zadovoljavajuće visoka: 0.89 za suočavanje izbjegavanjem; 0.88 za emocijama – usmjereno suočavanje i 0.85 za problemu – usmjereno suočavanje.

Dobivene dimenzije suočavanja međusobno su pozitivno povezane: izbjegavanje je povezano i s problemu (0.23; $p < 0.01$) i s emocijama usmjereno suočavanje (0.23; $p < 0.01$), dok je korelacija između problemu i emocijama – usmjereno suočavanje 0.41 ($p < 0.01$). Spolne razlike postoje jedino na skali emocijama – usmjereno suočavanje ($t = 2.56$; $p < .05$), na kojoj djevojčice postižu viši rezultat ($M = 23.74$) od dječaka ($M = 20.63$). Niti jedna skala nije povezana s dobi.

Odnos stilova suočavanja s Eysenckovim crtama ličnosti

● **TABLICA 1**
Korelacije između Eysenckovih crta ličnosti i stilova suočavanja na ukupnom uzorku, te posebno na uzorcima djevojčica i dječaka

Prethodna istraživanja, i na odraslim ispitanicima (Bolger i Schilling, 1991.; Kardum i Hudek-Knežević, 1996.; McCrae i Costa, 1986.), i na djeci (Hoffman, Levy-Shiff i Malinski, 1996.; Kardum i Krapić, 2001.; Rehulkova, Blatny i Osecka, 1995.), pokazuju da su dimenzije temperamenta značajne determinante suočavajućih odgovora. Zbog toga je i u ovom istraživanju ispitan odnos Eysenckovih crta ličnosti, ekstraverzije, neuroticizma i psihoticizma s trima dobivenim stilovima suočavanja, i to na ukupnom uzorku, te posebno na uzorcima djevojčica i dječaka. Korelacije između Eysenckovih crta ličnosti i stilova suočavanja prikazane su u tablici 1.

Stilovi suočavanja		Ekstraverzija	Neuroticizam	Psihoticizam	L-skala
Problemu usmjereno suočavanje	Ukupno	0.26**	0.18**	0.01	-0.05
	Djevojčice	0.35**	0.23*	-0.11	-0.10
	Dječaci	0.18*	0.13	0.12	-0.002
Emocijama usmjereno suočavanje	Ukupno	0.22**	0.16**	-0.01	0.08
	Djevojčice	0.18*	0.16	-0.04	0.002
	Dječaci	0.27**	0.16	0.08	0.14
Suočavanje izbjegavanjem	Ukupno	0.04	0.34**	0.24**	-0.09
	Djevojčice	0.05	0.29**	0.10	-0.17
	Dječaci	0.03	0.38**	0.32**	-0.03

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

Iz dobivenih korelacija možemo vidjeti da je na ukupnom uzorku ekstraverzija pozitivno povezana s problemu i emocijama usmjereno suočavanje, dok je neuroticizam pozitivno povezan sa svim trima stilovima suočavanja, a najviše sa suočavanje izbjegavanjem. Crta psihoticizma pozitivno je povezana samo sa suočavanje izbjegavanjem, a L-skala nije povezana niti s jednim stilom suočavanja. Ako pogledamo povezanosti između stilova suočavanja i Eysenckovih crta ličnosti na uzorcima djevojčica i dječaka, možemo vidjeti da je najveća razlika u povezanosti psihoticizma sa suočavanje izbjegavanjem, pri čemu kod djevojčica ova crta ličnosti nije povezana sa suočavanje izbjegavanjem, ali je pozitivno povezana na uzorku dječaka. Nadalje, ekstraverzija je nešto više povezana s problemu – usmjereno suočavanje kod djevojčica te s emocijama – usmjereno suočavanje kod dječaka, dok je neuroticizam povezan s problemu – usmjereno suočavanje samo kod djevojčica.

Kako bismo ispitali u kojoj je mjeri na osnovi pojedinih dimenzija ličnosti moguće predvidjeti stilove suočavanja koje djeca koriste, izvršene su tri stupnjevite regresijske analize. Pri tome su pojedini stilovi suočavanja korišteni kao zavisne,

a Eysenckove crte ličnosti kao nezavisne varijable. Dobiveni su rezultati prikazani u tablici 2.

Stilovi suočavanja	Prediktori	Beta	R	R ²
Problemu usmjereno suočavanje	Ekstraverzija	0.26**	0.32**	0.10
	Neuroticizam	0.18**		
Emocijama usmjereno suočavanje	Ekstraverzija	0.22**	0.27**	0.07
	Neuroticizam	0.17**		
Suočavanje izbjegavanjem	Neuroticizam	0.30**	0.38**	0.14
	Psihoticizam	0.17**		

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

📌 **TABLICA 2**
Rezultati regresijskih analiza s Eysenckovim crtama ličnosti kao nezavisnim i stilovima suočavanja kao zavisnim varijablama

Iz dobivenih se rezultata može vidjeti da se na osnovi Eysenckovih crta ličnosti značajno može predvidjeti korištenje svih triju stilova suočavanja. Ekstraverzija i neuroticizam predviđaju problemu i emocijama usmjereno suočavanje, dok neuroticizam i psihotocizam predviđaju korištenje suočavanja izbjegavanjem. Na osnovi triju korištenih crta ličnosti najslabije se može predvidjeti korištenje emocijama usmjereno suočavanje, a najbolje suočavanje izbjegavanjem, pri čemu je crta neuroticizma pozitivan prediktor svih triju stilova suočavanja.

Iste su analize zasebno izvršene i na uzorcima djevojčica i dječaka. Dobiveni rezultati pokazuju da se kod djevojčica problemu – usmjereno suočavanje može predvidjeti na osnovi ekstraverzije (Beta = 0.37; $p < 0.01$), neuroticizma (Beta = 0.32; $p < 0.01$) i psihotocizma (Beta = -0.18; $p < 0.05$; R = 0.47; $p < 0.01$), a kod dječaka samo na osnovi ekstraverzije (Beta = 0.18; $p < 0.05$). Jedini prediktor emocijama – usmjereno suočavanje, i kod djevojčica (Beta = 0.18; $p < 0.05$), i kod dječaka (Beta = 0.27; $p < 0.01$), je crta ekstraverzije. Na uzorku djevojčica neuroticizam je jedini prediktor suočavanja izbjegavanjem (Beta = 0.29; $p < 0.01$), dok na uzorku dječaka ovaj stil suočavanja predviđaju neuroticizam (Beta = 0.31; $p < 0.01$) i psihotocizam (Beta = 0.24; $p < 0.01$; R = 0.44; $p < 0.01$). Dakle, možemo vidjeti da se na osnovi crta ličnosti kod djevojčica bolje može predvidjeti problemu – usmjereno suočavanje, a kod dječaka suočavanje izbjegavanjem.

Odnos stilova suočavanja s percepcijom stresnih životnih događaja i socijalnom podrškom

Ispitan je odnos triju stilova suočavanja s percepcijom stresnih životnih događaja i socijalnom podrškom. Kao što je dobro poznato, uz crte ličnosti značajan utjecaj na procese suočavanja imaju percepcija stresnih životnih događaja (Larson i Lampman-Petratis, 1989.; Larson i Ham, 1993.) i percipirana socijalna podrška (Thoits, 1986.; 1995.). Korelacije triju stilova suočavanja s percepcijom stresnih životnih događaja i socijalnom podrškom prikazane su u tablici 3.

Stilovi suočavanja		Stresni životni događaji	Socijalna podrška vršnjaka	Socijalna podrška obitelji
Problemom usmjereno suočavanje	Ukupno	0.21**	0.09	0.07
	Djevojčice	0.19*	0.16	0.23**
	Dječaci	0.24**	0.03	-0.09
Emocijama usmjereno suočavanje	Ukupno	0.18**	0.23**	0.11
	Djevojčice	0.12	0.25**	0.20*
	Dječaci	0.26**	0.18*	0.02
Suočavanje izbjegavanjem	Ukupno	0.36**	-0.05	-0.11
	Djevojčice	0.21*	-0.15	0.01
	Dječaci	0.44**	0.01	-0.19*

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

● **TABLICA 3**
Povezanost stilova suočavanja s percepcijom stresnih životnih događaja i percipiranom socijalnom podrškom na ukupnom uzorku, te posebno na uzorcima djevojčica i dječaka

Dobivene korelacije pokazuju da su na ukupnom uzorku stresni životni događaji pozitivno povezani sa sva tri stila suočavanja, a najviše sa suočavanjem izbjegavanjem. Drugim riječima, učestalost i intenzitet stresnih situacija doprinosi korištenju svih triju stilova suočavanja, a posebno suočavanje izbjegavanjem. Ako pogledamo povezanost stilova suočavanja i stresnih životnih događaja na subuzorcima djevojčica i dječaka, možemo vidjeti da je emocijama – usmjereno suočavanje povezano sa stresnim događajima samo kod dječaka. Također, suočavanje izbjegavanjem je kod dječaka znatno više povezano sa stresnim događajima nego kod djevojčica.

Percipirana socijalna podrška vršnjaka i kod djevojčica i kod dječaka povezana je, i to pozitivno samo s emocijama – usmjereno suočavanje, dok je percipirana socijalna podrška obitelji kod djevojčica pozitivno povezana s problemom i emocijama usmjereno suočavanje, a kod dječaka negativno sa suočavanje izbjegavanjem.

Odnos stilova suočavanja sa školskim uspjehom

Na kraju ispitan je odnos triju stilova suočavanja sa školskim uspjehom. Ovaj je odnos ispitan radi utvrđivanja prognostičke valjanosti dobivenih mjera suočavanja, budući da školski uspjeh predstavlja značajan adaptacijski ishod, pogotovo za adolescente. Korelacije triju stilova suočavanja sa školskim uspjehom prikazane su u tablici 4.

Iz dobivenih korelacija možemo vidjeti da je na ukupnom uzorku sa školskim ocjenama negativno povezano samo suočavanje izbjegavanjem. Međutim, ako pogledamo korelacije koje su dobivene na uzorcima djevojčica i dječaka, možemo vidjeti da je školski uspjeh djevojčica pozitivno povezan s problemom – usmjereno suočavanje, a školski uspjeh dječaka negativno s emocijama – usmjereno suočavanje i suočavanje izbjegavanjem. Regresijska analiza na ukupnom uzorku pokazuje da su prediktori školskog uspjeha: suočavanje

➔ **TABLICA 4**
Korelacije stilova
suočavanja sa
školskim uspjehom na
ukupnom uzorku, te
posebno na uzorcima
djevojčica i dječaka

izbjegavanjem (Beta = -0.23; $p < 0.01$) i problemu – usmjereno suočavanje (Beta = 0.16; $p < 0.01$; $R = 0.25$; $p < 0.01$). Rezultati regresijske analize na uzorku djevojčica pokazuju da je samo problemu usmjereno suočavanje prediktor školskog uspjeha (Beta = 0.27; $p < 0.01$), dok je na uzorku dječaka prediktor školskog uspjeha samo suočavanje izbjegavanjem (Beta = -0.28; $p < 0.01$).

Stilovi suočavanja	Školski uspjeh	
Problemu usmjereno suočavanje	Ukupno	0.11
	Djevojčice	0.27**
	Dječaci	-0.01
Emocijama usmjereno suočavanje	Ukupno	-0.02
	Djevojčice	0.12
	Dječaci	-0.20*
Suočavanje izbjegavanjem	Ukupno	-0.19**
	Djevojčice	-0.04
	Dječaci	-0.28**

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

RASPRAVA

Suvremena istraživanja strukture suočavajućih odgovora na uzorcima adolescenata razlikuju se brojnim važnim obilježjima. Prije svega, ona polaze od vrlo različitih teorijskih perspektiva o prirodi, sadržaju i funkciji suočavanja. Osim toga, razlikuju se i po tome što neka više počivaju na teorijski zasnovanim klasifikacijama suočavanja, dok su druga više zasnovana na empirijskim i induktivnim klasifikacijskim sustavima. Koriste se vrlo različiti mjerni instrumenti, često s niskom unutarnjom konzistencijom skala. Sve to rezultira vrlo različitim dimenzijama suočavanja, koje je međusobno teško uspoređivati, i čija je veza s dimenzijama suočavanja odraslih vrlo nejasna.

Rezultati ovoga istraživanja pokazuju, da su i ispitanici u ranoj adolescenciji sposobni razlikovati tri dimenzije suočavanja, koje se učestalo javljaju i kod odraslih ispitanika (npr. Amirkhan, 1990.; Carver, Scheier i Weintraub, 1989.; Hudek-Knežević, Kardum i Vukmirović, 1999.), tj. problemu i emocijama usmjereno suočavanje i suočavanje izbjegavanjem. Na uzorcima adolescenata konceptualno sličnu strukturu dobili su Frydenberg i Lewis (1993., 1996.) (rješavanje problema, odnos s drugima i neproduktivno suočavanje). Ponešto drugačije faktore nalazimo u radovima Seiffge-Krenke i Shulman (1990.), te Seiffge-Krenke (1993.) (aktivno suočavanje, interno suočavanje i izbjegavanje).

Faktori dobiveni u ovom istraživanju imaju zadovoljavajuće visoke koeficijente unutarnje konzistencije, a njihove međusobne korelacije, iako sve statistički značajne, govore o relativno niskom stupnju međusobnog preklapanja. Međutim, zanimljivo je da su sve dobivene korelacije pozitivne, pri čemu je posebno neočekivana pozitivna povezanost između problema – usmjereno suočavanje i suočavanje izbjegavanjem. Iako u dosadašnjim istraživanjima taj problem nije bio sustavno ispitan, neki autori primjećuju da su korelacije među dimenzijama suočavanja kod djece više nego na uzorcima odraslih ispitanika te da djeca češće nego odrasli koriste istu strategiju suočavanja kroz različite situacije (npr. Ayers, Sandler, West i Roosa, 1996.; Causey i Dubow, 1992.). Koristeći konceptualno slične dimenzije suočavanja na uzorku studenata, Kardum i Hudek-Knežević (1996.) dobili su značajnu, i to negativnu povezanost samo između problema – usmjereno suočavanje i suočavanje izbjegavanjem (-0.17; $p < 0.05$). Ayers i suradnici (1996.) smatraju da dispozicijski stilovi suočavanja kod djece imaju značajniju ulogu u izboru suočavanja u specifičnim situacijama nego što je to slučaj kod odraslih. Naime, kognitivni i socio – emocionalni razvoj uvjetuju da su dječje procjene specifičnih događaja i prepoznavanje sitnih kontekstualnih razlika u njima ograničeniji nego kod odraslih te zato imaju i manji utjecaj na izbor strategija suočavanja. Zbog toga djeca u specifičnim stresnim situacijama odgovaraju više stilistički nego odrasli, a i korelacije između dispozicijskih dimenzija suočavanja više su kod djece. Npr. Kavšek i Seiffge-Krenke (1996.) nalaze da se na uzorku adolescenata od 11 – 16 godina mogu razlikovati dva faktora suočavanja, približavanje i izbjegavanje, dok se na uzorku adolescenata od 17 – 19 godina uz dimenziju izbjegavanja mogu razlikovati i dvije komponente približavanja, kognitivna i ponašajna. U svakom slučaju, navedeni podaci, kao i podaci dobiveni u ovom istraživanju, govore o potrebi detaljnijeg ispitivanja diferencijacije stilova suočavanja tokom razvoja, kao i faktora koji ju uvjetuju.

Razlike u učestalosti korištenja stilova suočavanja između djevojčica i dječaka dobivene su samo kod emocijama – usmjereno suočavanje, pri čemu djevojčice na toj skali postižu više rezultate nego dječaci. I u većini ostalih istraživanja, i na uzorcima odraslih i na uzorcima adolescenata, dobivaju se slični rezultati. Na odraslim ispitanicima Long (1990.) nalazi da su žene više od muškaraca sklone korištenju emocijama – usmjereno suočavanje i traženju socijalne podrške, dok Vingerhoets i Van Heck (1990.) nalaze da žene preferiraju emocijama – usmjereno suočavanje, samookrivljavanje, izražavanje emocija i traženje socijalne podrške. Kod adolescenata Causey i Dubow (1992.) nalaze da su djevojčice više sklone rješavanju problema i traženju socijalne podrške, dok dječaci više koriste distanciranje i eksternalizaciju. I ostala istraživa-

nja (npr. Frydenberg i Lewis, 1991.; Phelps i Jarvis, 1994.) pokazuju da djevojčice više nego dječaci traže socijalnu podršku prijatelja, upravljaju svojim emocijama, maštaju i prihvaćaju probleme. Ptacek, Smith i Zanas (1992.) smatraju da se spolne razlike u stilovima suočavanja javljaju zbog barem dva međusobno povezana razloga. Različita socijalizacija povezana sa spolnim ulogama dovodi do toga da se osobe ženskog spola potiču na izražavanje emocija i traženje socijalne podrške, a evolucijski, kulturalni i razvojni procesi pred djevojčice i dječake postavljaju različite zahtjeve, što dovodi do toga da se oni susreću i s različitim stresnim situacijama te da koriste i različite načine suočavanja. Zanimljivo je da neka istraživanja (npr. Feldman, Fischer, Ransom i Dimiceli, 1995.) pokazuju da korištenje suočavajućih ponašanja, koja tijekom adolescencije nisu konzistentna sa spolnom ulogom, dovodi do poremećene psihološke prilagodbe u odrasloj dobi. Tako npr. korištenje dva stila suočavanja, koja su kod dječaka u dobi 13 – 18 godina najviše povezani s femininom spolnom ulogom (religija i socijalna podrška prijatelja), dovode do smetnji u prilagodbi mjerenoj 6 godina kasnije, dok kod djevojčica isti stilovi suočavanja dovode do dobre prilagodbe.

Rezultati koji se odnose na povezanost crta ličnosti i stilova suočavanja pokazuju da su u ranoj adolescenciji stilovi suočavanja umjereno povezani s crtama ličnosti. Osim toga, kao i neka druga istraživanja izvedena na odraslim ispitanicima (Endler i Parker, 1990.; McCrae i Costa, 1986.; Parkes, 1986; Watson i Hubbard, 1996.); na djeci (Hoffman, Levy-Shiff i Malinski, 1996.; Rehulkova, Blatny i Osecka, 1995.); i ovo istraživanje pokazuje da je ekstraverzija već u ranoj adolescenciji pozitivno povezana s problemu i emocijama usmjerenim stilovima suočavanja, a neuroticizam sa suočavanje izbjegavanjem. Uloga psihoticizma u procesu suočavanja sa stresom rijetko je ispitivana, i na odraslim ispitanicima, i na djeci. U ovom istraživanju psihoticizam ima negativan efekt na problemu – usmjereno suočavanje kod djevojčica i pozitivan efekt na suočavanje izbjegavanjem kod dječaka. Dobiveni rezultati nisu neočekivani ako znamo da osobe s visokim psihoticizmom karakterizira hostilnost, impulsivnost i nedostatak odgovornosti (Eysenck i Eysenck, 1994.; Zuckerman, 1989.).

Rezultati koji se odnose na povezanost crta ličnosti i stilova suočavanja posebno su značajni ako se uzme u obzir da ispitivane crte ličnosti imaju snažnu genetsku komponentu i visoku vremensku stabilnost. Npr. Siegler i suradnici (1990.) navode da je polovica varijance dimenzija ličnosti stabilna od kasne adolescencije do srednje odrasle dobi. Već u ranoj adolescenciji crte ličnosti umjereno su povezane s načinima suočavanja, pri čemu je uzorak tih povezanosti sličan kao i kod odraslih. Međutim, to ipak ne znači da djeca s visokim neuroticizmom i/ili psihoticizmom nužno moraju razviti manje a-

daptivne oblike suočavanja. Kako ističu McCrae i Costa (1999.), biološki zasnovane bazične tendencije, kao što su npr. crte ličnosti, imaju zaseban razvojni put, a utjecaj socijalnih faktora na njihov dugotrajni razvoj gotovo je zanemariv (McCrae i suradnici 2000.). Međutim, kulturalni faktori imaju snažan utjecaj na specifične adaptacije, kao što su npr. stečene vještine, navike, vjerovanja i uloge, koje se razvijaju prvenstveno u skladu sa zahtjevima, prilikama i poticajima iz socijalne okoline. Načini suočavanja također su specifične adaptacije, a njihova povezanost s crtama ličnosti govori samo o većoj ili manjoj sklonosti ka razvoju pojedinih oblika suočavanja, a ne i tome da se kod djece koja imaju izražene neke crte ličnosti nužno moraju razviti ona suočavanja koja su s njima povezana. Tako npr. Compas i suradnici (2001.) navode da su individualne razlike u reaktivnosti i temperamentu povezane sa suočavanjem jer utječu na početni, automatski odgovor na stresne situacije te time otežavaju ili olakšavaju manifestiranje pojedinih suočavajućih odgovora. Zbog toga je u razvojnom kontekstu vrlo bitno znati koji su oblici suočavanja optimalni, npr. za djecu s visokim neuroticizmom i/ili psihoticizmom, te jesu li, i u kojim situacijama, tzv. neefikasni načini suočavanja za njih zapravo adaptivni.

Dosadašnja istraživanja, izvedena uglavnom na odraslim ispitanicima, pokazuju da crte ličnosti mogu utjecati na različite faze u procesu stresa i suočavanja te da su i potencijalni mehanizmi njihova djelovanja višestruki. Brojna istraživanja pokazuju da crte ličnosti, kao npr. neuroticizam, mogu dovesti do izlaganja većem broju stresnih situacija, ali da mogu djelovati i reaktivno, povećavajući doživljaj stresa (Bolger i Schilling, 1991.; Bolger i Zuckerman, 1995.). Crte ličnosti također mogu utjecati i na izbor načina suočavanja. Npr. osobe s visokim neuroticizmom češće koriste strategije izbjegavanja, a rjeđe problemu – usmjereno suočavanje (McCrae i Costa, 1986.; O'Brien i DeLongis, 1996.). One mogu djelovati i na efikasnost pojedinih strategija suočavanja (Bolger i Zuckerman, 1995.), kao i na primarnu i sekundarnu kognitivnu procjenu (Cimbo-lic Gunthert, Cohen i Armeli, 1999.). Buduća bi istraživanja trebala ispitati navedene mehanizme i na djeci, a pogotovo njihovu ulogu u razvoju relativno stabilnih stilova suočavanja.

Istraživanja (Larson i Lampman-Petratis, 1989.; Petersen i Hamburg, 1986.) pokazuju da su u odnosu na druga životna razdoblja, za adolescenciju karakteristična negativna raspoloženja, te veći broj ponašajnih i psiholoških problema, što je uzrokovano prije svega stresnom transakcijom adolescenata sa svojom okolinom. Tako su npr. Larson i Ham (1993.) pokazali da se adolescenti susreću s većim brojem negativnih događaja nego mlađi ispitanici te da to kod njih dovodi do snažnijeg negativnog raspoloženja. Zbog toga se adolescencija može smatrati kritičnom fazom u razvoju vještina suočavanja.

Rezultati dobiveni u ovom istraživanju pokazuju da su već u ranoj adolescenciji prisutne različite vještine suočavanja koje se koriste u stresnim situacijama. Naravno, potrebna su detaljnija istraživanja da bi se ispitalo koje karakteristike stresnih situacija, i kod kojih pojedinaca, dovode do učestalijeg korištenja pojedinih načina suočavanja.

Mnoga istraživanja pokazuju da je socijalna podrška jedan od najvažnijih resursa suočavanja; da adekvatna socijalna podrška smanjuje doživljaj stresa (Leavy, 1983.); rizik od fizioloških i psiholoških poteškoća (Collins, Dunkel-Schetter, Lobel i Scrimshaw, 1993.); da doprinosi otpornosti na stres (Holahan i Moos, 1990.; Cronkite i Moos, 1984.; Thoits, 1986., 1995.). Jedan od važnih mehanizama kroz koji socijalna podrška doprinosi prilagodbi je djelovanjem na načine suočavanja sa stresom (Thoits, 1986.; Ashby Wills i Cleary, 1996.). Dobiveni rezultati pokazuju da su tri faktora suočavanja značajno povezani barem s jednom komponentom socijalne podrške, a sve dobivene korelacije govore da je socijalna podrška povezana s češćim korištenjem adaptivnih, odnosno rjeđim korištenjem neadaptivnih načina suočavanja. Uzorak povezanosti triju stilova suočavanja i dviju komponenti socijalne podrške nešto je drugačiji kod djevojčica u odnosu na dječake. Čini se da odražava činjenicu da djevojčice ostvaruju bliskije i intimnije veze te da su više nego dječaci usmjerene prema održavanju socijalnog sklada (Fabes i Eisenberg, 1992.).

Većina dosadašnjih istraživanja odnosa između stilova suočavanja i ishodnih varijabli, kao što su npr. simptomi psihopatologije, socijalna i akademska kompetencija, izvedena je krossekcijski, tako da su i podaci o suočavanjima i podaci o psihološkoj prilagodbi prikupljeni istovremeno, pri čemu se obje grupe podataka najčešće temelje na samoprocjeni (Compas i suradnici, 2001.). Takav pristup znatno otežava zaključivanje o smjeru povezanosti između suočavanja i psihološke prilagodbe i povećava vjerojatnost da se barem dio dobivenih veza može pripisati varijanci metode. Kao mjera psihološke prilagodbe u ovom je istraživanju korišten školski uspjeh postignut na kraju tekuće školske godine, čime su djelomično izbjegnute navedne poteškoće. Dobiveni rezultati pokazuju da je problemu – usmjereno suočavanje pozitivan prediktor školskog uspjeha kod djevojčica, a suočavanje izbjegavanjem negativan prediktor kod dječaka, pri čemu je veličina tih efekata uobičajena za ovu vrstu istraživanja. Osim što govore o valjanosti dobivenih mjera suočavanja, ovi su rezultati u skladu s većinom dosadašnjih istraživanja koja konzistentno pokazuju da je problemu – usmjereno suočavanje pozitivno, a suočavanje izbjegavanjem negativno povezano s mjerama akademske kompetencije (Compas i suradnici, 2001.).

Općenito, rezultati ovoga istraživanja pokazuju da je postupak konstrukcije upitnika stilova suočavanja za adoles-

cente rezultirao mjerom u čijoj se osnovi nalaze tri teorijski relevantne dimenzije suočavanja. Pouzdanost dobivenih dimenzija je relativno visoka, a njihova povezanost s crtama ličnosti, stresnim životnim događajima, percipiranom socijalnom podrškom i školskim uspjehom govori i o njihovoj valjanosti.

LITERATURA

Aldwin, C. M., Ravenson, T. A. (1987.), Does coping help? A reexamination of the relation between coping and mental health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 337-348.

Amirkhan, J. H. (1990.), A factor analytically derived measure of coping: The coping strategy indicator. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1066-1074.

Ashby Wills, T., Cleary, S. D. (1996.), How are social support effects mediated? A test with parental support and adolescent substance use. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 937-952.

Ayers, T. S., Sandler, I. N., West, S. G., Roosa, M. W. (1996.), A dispositional and situational assessment of children's coping: Testing alternative models of coping. *Journal of Personality*, 64, 923-958.

Billings, A. G., Moos, R. H. (1981.), The role of coping responses and social resources in attenuating the impact of stressful life events. *Journal of Behavioral Medicine*, 4, 139-157.

Boekaerts, M., Hendriksen, J., Maes, S. (1987.), *The Stress and Coping Inventory*. Leiden: Leiden University, Centre for the Study of Education and Instruction.

Bolger, N., Schilling, E. A. (1991.), Personality and the problems of everyday life: The role of neuroticism in exposure and reactivity to daily stressors. *Journal of Personality*, 59, 355-386.

Bolger, N., Zuckerman, A. (1995.), A framework for studying personality in the stress process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 890-902.

Brodzinsky, D. M., Elias, M. J., Steiger, C., Simon, J., Gill, M., Hitt, J. C. (1992.), Coping scale for children and youth: Scale development and validation. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 13, 195-214.

Carver, C. S., Scheier, M. F., Weintraub, J. K. (1989.), Assessing coping strategies: A theoretically based approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 267-283.

Causey, D. L., Dubow, E. F. (1992.), Development of a self-report coping measure for elementary school children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 47-59.

Cimolic Gunthert, K., Cohen, L. H., Armeli, S. (1999.), The role of neuroticism in daily stress and coping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 1087-1100.

Collins, N. L., Dunkel-Schetter, C., Lobel, M., Scrimshaw, S. C. M. (1993.), Social support in pregnancy: Psychosocial correlates of birth outcomes and postpartum depression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6, 1243-1258.

Compas, B. E., Connor-Smith, J. K., Saltzman, H., Harding Thomsen, A., Wadsworth, M. E. (2001.), Coping with stress during childhood

and adolescence: Problems, progress, and potential in theory and research. *Psychological Bulletin*, 127, 87-127.

Cox, T., Ferguson, E. (1991.), Individual differences, stress and coping. U: C. L. Cooper, R. Payne (ur.), *Personality and stress: Individual differences in the stress process* (7-30). Chichester: John Wiley & Sons.

Cronkite, R. C., Moos, R. H. (1984.), The role of predisposing and moderating factors in the stress-illness relationship. *Journal of Health and Social Behavior*, 25, 372-393.

Dise-Lewis, J. E. (1988.), The Life Events and Coping Inventory: An assessment of stress in children. *Psychosomatic Medicine*, 50, 484-499.

Edwards, J. R., Baglioni, A. J. (1993.), The measurement of coping with stress: Construct validity of the Ways of Coping Checklist and the Cybernetic Coping Scale. *Work and Stress*, 7, 17-31.

Endler, N. S., Parker, J. D. A. (1990.), Multidimensional assessment of coping: A critical evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 844-854.

Eysenck, H. J., Eysenck, S. B. G. (1994.), *Priručnik za Eysenckov upitnik ličnosti (EPQ – djeca i odrasli)*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Fabes, R. A., Eisenberg, N. (1992.), Young children's coping with interpersonal anger. *Child Development*, 63, 116-128.

Fanshawe, J. P., Burnett, P. C. (1991.), Assessing school-related stressors and coping mechanisms in adolescents. *British Journal of Educational Psychology*, 61, 92-98.

Feldman, S. S., Fischer, L., Ransom, D. C., Dimiceli, S. (1995.), Is "What is good for the goose good for the gander?" Sex differences in relations between adolescent coping and adult adaptation. *Journal of Research on Adolescence*, 5, 333-359.

Folkman, S., Lazarus, R. S. (1980.), An analysis of coping behavior in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 21, 219-239.

Frydenberg, E., Lewis, R. (1991.), Adolescent coping: The different ways in which boys and girls cope. *Journal of Adolescence*, 14, 119-133.

Frydenberg, E., Lewis, R. (1993.), *The Adolescent Coping Scale: Manual*. Melbourne: Australian Council for Educational Research.

Frydenberg, E., Lewis, R. (1996.), The Adolescent Coping Scale: Multiple forms and applications of a self report inventory in a counselling and research context. *European Journal of Psychological Assessment*, 12, 216-227.

Hendren, R. L. (1990.), Stress in adolescence. U: L. E. Arnold (ur.), *Childhood stress* (247-264). New York: John Wiley & Sons.

Hoffman, M. A., Levy-Shiff, R., Malinski, D. (1996.), Stress and adjustment in the transition to adolescence: Moderating effects of neuroticism and extraversion. *Journal of Youth and Adolescence*, 25, 161-175.

Holahan, C. J., Moos, R. H. (1990.), Life stressors, resistance factors, and improved psychological functioning: An extension of the stress resistance paradigm. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 909-917.

Hudek-Knežević, J., Kardum, I., Vukmirović, Ž. (1999.), The structure of coping styles: A comparative study of Croatian sample. *European Journal of Personality*, 13, 149-161.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 5 (67),
STR. 825-846

KRAPIĆ, N., KARDUM, I.:
STILOVI SUOČAVANJA...

Kavšek, M. J., Seiffge-Krenke, I. (1996.), The differentiation of coping traits in adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, 19, 651-668.

Kardum, I., Hudek-Knežević, J. (1996.), The relationship between Eysenck's personality traits, coping styles and moods. *Personality and Individual Differences*, 20, 341-350.

Kardum, I., Krapić, N. (2001.), Personality traits, stressful life events, and coping styles in early adolescence. *Personality and Individual Differences*, 30, 503-515.

Krapić, N. (2000.), *Suočavanje sa stresom kod djece*. Magistarski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Ljubljani.

Larson, R., Lampman-Petratis, C. (1989.), Daily emotional stress as reported by children and adolescents. *Child Development*, 60, 1250-1260.

Larson, R., Ham, M. (1993.), Stress and "storm and stress" in early adolescence: The relationship of negative events with dysphoric affect. *Developmental Psychology*, 29, 130-140.

Lazarus, R. S., Folkman, S. (1984.), *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.

Leavy, R. I. (1983.), Social support and psychological disorder: A review. *Journal of Community Psychology*, 11, 3-21.

Long, B. C. (1990.), Relation between coping strategies, sex-type traits, and environmental characteristics: A comparison of male and female managers. *Journal of Counselling Psychology*, 37, 185-194.

Matheny, K. B., Aycocock, D. W., Curlette, W. L., Junker, G. N. (1993.), The coping resource inventory for stress: A measure of perceived resourcefulness. *Journal of Clinical Psychology*, 49, 815-830.

McCrae, R. R., Costa, P. T. (1986.), Personality, coping, and coping effectiveness in an adult sample. *Journal of Personality*, 54, 385-405.

McCrae, R. R., Costa, P. T. (1999.), A five-factor theory of personality. U: L. Pervin, O. P. John (ur.), *Handbook of Personality* (139-153). New York: Guilford Press.

McCrae, R. R., Costa, P. T., Ostendorf, F., Angleitner, A., Hřebíčková, M., Avia, M. D., Sanz, J., Sánchez-Bernardos, M. L., Ersin Kusdil, M., Woodfield, R., Saunders, P. R., Smith, P. B. (2000.), Nature over nurture: Temperament, personality, and life span development. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 173-186.

Miller, S. M. (1989.), Cognitive informational styles in the coping with threat and frustration. *Advances in Behavior Research and Therapy*, 11, 223-234.

Moos, R. H. (1993.), *Coping Response Inventory: Youth Form*. Florida: Psychological Assessment Resources Inc.

O'Brien, T. B., DeLongis, A. (1996.), The interactional context of problem- emotion- and relationship-focused coping: The role of the Big Five personality factors. *Journal of Personality*, 64, 775-813.

Parkes, K. R. (1986.), Coping with stressful episodes: The role of individual differences, environmental factors, and situational characteristics. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1277-1292.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 5 (67),
STR. 825-846

KRAPIĆ, N., KARDUM, I.:
STILOVI SUOČAVANJA...

- Patterson, J. M., McCubbin, H. I. (1987.), Adolescent coping style and behaviors: Conceptualization and measurement. *Journal of Adolescence*, 10, 163-186.
- Perrez, M., Reicherts, M. (1992.), *Stress, coping and health: A situation-behavior approach*. Seattle, WA: Hogrefe and Huber.
- Petersen, A. C., Hamburg, B. (1986.), Adolescence: A developmental approach to problems and psychopathology. *Behavior Therapy*, 13, 480-499.
- Phelps, S. B., Jarvis, P. A. (1994.), Coping in adolescence: Empirical evidence for a theoretically based approach to assessing coping. *Journal of Youth and Adolescence*, 23, 359-371.
- Ptacek, J. T., Smith, R. E., Zanas, J. (1992.), Gender, appraisal and coping: A longitudinal analysis. *Journal of Personality*, 60, 747-770.
- Rehulkova, O., Blatny, M., Osecka, L. (1995.), Adolescent's coping styles: A relation to the temperament. *Studia Psychologica*, 37, 159-161.
- Rothman, F., Weisz, J. R., Snyder, S. S. (1982.), Changing the world and changing the self: A two-process model of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 5-37.
- Sears, S. J., Milburn, J. (1990.), School-age stress. U: L. E. Arnold (ur.), *Childhood stress* (223-246). New York: John Wiley & Sons.
- Seiffge-Krenke, I. (1993.), Coping behavior in normal and clinical samples: More similarities than differences? *Journal of Adolescence*, 16, 285-303.
- Seiffge-Krenke, I., Shulman, S. (1990.), Coping style in adolescence: A cross-cultural study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 21, 351-377.
- Siegler, I. C., Zonderman, A. B., Barefoot, J. C., Williams, R. B., Costa, P. T., McCrae, R. R. (1990.), Predicting personality in adulthood from college MMPI scores: Implications for follow-up studies in psychosomatic medicine. *Psychosomatic Medicine*, 52, 644-652.
- Spirito, A., Stark, L. J., Williams, C. (1988.), Development of a brief coping checklist for use with pediatric populations. *Journal of Pediatric Psychology*, 13, 555-574.
- Stern, M., Zevon, M. A. (1990.), Stress, coping and family environment: The adolescent's response to naturally occurring stressors. *Journal of Adolescent Research*, 5, 290-305.
- Stone, A. A., Neale, J. M. (1984.), New measure of daily coping: Development and preliminary results. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 892-906.
- Thoits, P. A. (1986.), Social support as coping assistance. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 416-423.
- Thoits, P. A. (1995.), Stress, coping and social support processes: Where are we? What next? *Journal of Health and Social Behavior*, Extra Issue, 53-79.
- Tobin, D. L. (1989.), The hierarchical factor structure of the coping strategies inventory. *Cognitive Therapy and Research*, 13, 343-361.
- Vaux, A., Phillips, J., Holly, L., Thompson, B., Williams, D., Stewart, D. (1986.), The social support appraisals (SS-A) scale: Studies of reliability and validity. *American Journal of Community Psychology*, 14, 195-217.
- Vingerhoets, A. J. J. M., Van Heck, G. L. (1990.), Gender, coping and psychosomatic symptoms. *Psychological Medicine*, 20, 125-135.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 5 (67),
STR. 825-846

KRAPIĆ, N., KARDUM, I.:
STILOVI SUOČAVANJA...

Watson, D., Hubbard, B. (1996.), Adaptational style and dispositional structure: Coping in the context of the five-factor model. *Journal of Personality*, 64, 737-774.

Zuckerman, M. (1989.), Personality in the third dimension: A psychological approach. *Personality and Individual Differences*, 10, 391-418.

Styles of Coping with Stress in Adolescents: Questionnaire Construction and Validation

Nada KRAPIĆ, Igor KARDUM
Faculty of Philosophy, Rijeka

The main objective of this paper was to construct and validate a questionnaire for styles of coping with stressful situations for adolescents, by using the deductive approach. As a theoretical starting point the authors used previously well elaborated styles of coping on adult examinees, the problem – targeted coping, and the emotions – targeted coping and coping by evasion. The questionnaire for coping styles for adolescents was constructed by a compilation of items from several existing questionnaires and then applied on a sample of 265 examinees from ages 11 to 14. The final form of the questionnaire comprises 55 items, and they are saturated by three theoretically predictable factors, i.e. coping by evasion, emotions and problem – targeted coping. These factors have low positive mutual correlations, and their reliabilities of internal consistency are relatively high. In order to examine the validity of the obtained measures of coping, their correlations with character traits, stressful life events, perceived social support and school success at the end of the current school year were calculated. The results obtained are partly different in girls and boys. However, they basically indicate a satisfactory validity of the three coping dimensions obtained in research.

Verhaltensweisen im Umgang mit Stress bei Adoleszenten: Erarbeitung und Auswertung eines Fragebogens

Nada KRAPIĆ, Igor KARDUM
Philosophische Fakultät, Rijeka

Das wichtigste Ziel dieser Arbeit war die Erarbeitung und Auswertung eines Fragebogens zur Ermittlung der Art und Weise, wie Adoleszenten mit Stress umgehen. In ihrem deduktiven Ansatz gingen die Verfasser von älteren Studien aus, in denen die Verhaltensweisen von Erwachsenen im Umgang mit Stress gründlich untersucht wurden. Zu diesen Verhaltensweisen gehören: problemorientierte

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 12 (2003),
BR. 5 (67),
STR. 825-846

KRAPIĆ, N., KARDUM, I.:
STILOVI SUOČAVANJA...

Konfrontierung, gefühlsorientierte Konfrontierung und Ausweichverhalten. Der auf Adoleszenten zugeschnittene Fragebogen enthält Komponenten aus mehreren anderen Fragebögen und wurde unter 265 Jugendlichen im Alter von 11 bis 14 Jahren angewandt. Seine endgültige Version enthält insgesamt 55 Komponenten (Einzelfragen), mit denen Verhaltensweisen ermittelt werden, die von den drei theoretisch erwarteten Grundhaltungen: Ausweichverhalten, gefühlsorientiertes Verhalten und problemorientiertes Verhalten, bestimmt sind. Zwischen diesen Faktoren bestehen geringe positive Korrelationen, deren Verlässlichkeit in Bezug auf ihre innere Konsistenz relativ hoch ist. Um die Gültigkeit der ermittelten Werte zu prüfen, untersuchte und evaluierte man sie im Verhältnis zu Persönlichkeitsmerkmalen und stresshaften Erlebnissen, zu dem im sozialen Umfeld wahrgenommenen Rückhalt des Einzelnen sowie dem schulischen Erfolg am Ende des laufenden Schuljahres. Die Ergebnisse unterscheiden sich zum Teil bei Mädchen und Jungen, doch sprechen sie im Großen und Ganzen für die Gültigkeit der drei erwarteten Grundhaltungen im Umgang mit Stress.